

دانشگاه سیستان و بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته باستان‌شناسی

عنوان:

پژوهشی بر پوشاک دوره اشکانی

استاد راهنما:

دکتر رضا مهر آفرین

استاد مشاور:

دکتر داود صارمی نائینی

تحقیق و نگارش:

زهیر واثق عباسی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

دیماه ۱۳۹۲ خورشیدی

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان پژوهشی بر پوشاک دوره اشکانی قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد رشته‌ی باستان‌شناسی توسط دانشجو زهیر واثق عباسی تحت راهنمایی استاد پایان نامه رضا مهرآفرین تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

زهیر واثق عباسی

این پایان نامه واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

نام و نام خانوادگی	امضاء	تاریخ
استاد راهنما:	دکتر رضا مهرآفرین	
استاد راهنما:	_____	
استاد مشاور:	دکتر داوود صارمی نایینی	
داور ۱:	دکتر بهروز برجسته	
داور ۲:	دکتر عظیم شه بخش	
نماینده تحصیلات تکمیلی:	دکتر عباس نیکبخت	

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب زهیر واثق عباسی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: زهیر واثق عباسی

امضاء

به نام او

ایرانیان زیباترین ملت های خاور نزدیک در روزگار باستانی بوده اند...

تصاویر تاریخی نشان می دهند که مردمی میانه بالا... و با سختی و صلابت بوده اند، در سیاهی ایشان تعارن

مطبوعی دیده می شود...

و در اندام و هیات ایشان آثار نجات مشهود است

غالب ایشان لباسی مانند لباس مردم ماد بر تن می کردند و بعد از خود را به زیور آلات مادی نیز آراستند.

جلد اول کتاب تاریخ تمدن مشرق زمین

ویلیام جیمز دورانت

تقدیم بابوسہ بردستان پدرم...

مادرم، آنکہ آفتاب مهرش ہمیشہ در قلمم جاریست...

و ہمراہ ہمیشگی زندگی ام کہ در پس ہر کلمہ این کتاب حضور دارد...

سپاسگزاری:

ستایش خداوندی را سزااست که ایران را مهد تمدن و فرهنگ قرار داد. اینک که توفیقی دست داد تا به بهانه‌ای دیگر، برگ‌های زرین تاریخ چند هزار ساله وطنم را ورق بزنیم، فرصت غنیمت است تا منت‌دار و سپاس‌گزار همراهی کسانی باشم که بدون حمایت آنها این پژوهش به ثمر نمی‌نشست.

در آغاز بر خود لازم می‌دانم از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر رضا مهرآفرین که بار راهنمایی این پایان‌نامه را بر دوش کشیده و همواره با راهنمایی‌های خود مرا یاری نمودند کمال تشکر را داشته باشم و همچنین از جناب آقای دکتر داود صارمی مشاور این پایان‌نامه هم قدردانی کنم.

همچنین از تمامی اعضای خانواده مهربانم که همواره از دعای خیرشان بهره‌مند بوده‌ام و تمامی موفقیت‌های خود را مدیون زحمات و کمک‌های آن‌ها می‌دانم، تشکر و قدردانی کنم.

راهنمایی‌ها و همراهی دوستان عزیزم صادق روستایی و مجتبی سعادتیان که در ویرایش نهایی همواره یاری رسانم بودند نیز، ستودنی است.

چکیده:

پوشاک، بارزترین سمبول فرهنگی، مهمترین و مشخص‌ترین مظهر قومی و سریع‌الانتقال‌ترین نشانه فرهنگی است، که به سرعت تحت تاثیر پدیده‌های فرهنگ پذیر و جوامع انسانی قرار می‌گیرد. دوران اشکانی عصر رواج تجارت، تکامل زندگی شهری و به روز شدن پدیده مد محسوب می‌شود که این رونق اجتماعی، نمی‌تواند دلیلی جز تاثیر و تاثر متقابل دو تمدن ایران و یونان داشته باشد. از آنجا که منسوجات می‌توانند علاوه بر ارزش واقعی، مفهوم نمادین نیز داشته باشند، از دیرباز مورد توجه ملل مختلف بوده است.

در این پژوهش سعی شده است تا با مطالعه دقیق پوشاک اشکانیان و بازسازی دوباره البسه مورد نظر، عوامل موثر بر پوشاک این دوره شناسایی و مشابهت‌های لباس‌های آنها، با مردمان امروزی شرق ایران روشن گردد. گردآوری اطلاعات در این تحقیق به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی انجام پذیرفت. برای این منظور علاوه بر منابع مکتوب تاریخی از منابع زنده، مانند: نقوش برجسته، سکه‌ها، مهرها، نقاشی‌ها، تندیس‌ها و پیکرک‌ها استفاده شده است.

اشکانیان عناصر هلنیستی، بین‌النهرینی، ایرانی و چادرنشینی (خاستگاه پارتیان) را در خود هضم کرده و هنری پارتی را بوجود آوردند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهند، که در دوره اشکانی با دو گستره‌ی جغرافیایی بزرگ و متفاوت، در شرق و غرب رو به رو هستیم که رشته کوه زاگرس مبنای این تقسیم‌بندی محسوب می‌شود. لباس‌های پرچین و گشاد که شاخصه لباس اشکانیان بود، به دلایل مختلفی از جمله مذهب، سلسله مراتب اجتماعی، شغل و اقلیم‌های متفاوت تغییر کرده، و نمونه‌های مشابه آن امروزه در صفحات شرق و شمال شرقی ایران دیده می‌شود. به طور کلی ریشه و پایه هنر اشکانی در هنر مشرق زمین نهفته است، نه در آنچه از یونانیان به عاریت گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی: اشکانیان، پوشاک، قلمرو فرهنگی، هلنیسم، سکه، نقاشی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول: کلیات طرح تحقیق
۴	۱-۱- بیان مساله
۴	۲-۱- سوال‌های اصلی پژوهش
۵	۳-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۵	۴-۱- فرضیه‌ها
۵	۵-۱- هدف‌ها
۵	۶-۱- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است
۵	۷-۱- استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه
۶	۸-۱- نوآوری طرح
۶	۹-۱- روش انجام پژوهش
۶	۱۰-۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات
	فصل دوم: جستاری در تاریخ و هنر دوره اشکانی
۸	۱-۲- علل و چگونگی تاسیس سلسله اشکانی
۹	۲-۲- سالشمار مهمترین شاهان اشکانی
۱۳	۳-۲- سرانجام سلسله اشکانی
۱۴	۴-۲- وسعت امپراتوری اشکانی
۱۵	۵-۲- هنر اشکانی
۱۷	۱-۵-۲- نقش برجسته
۱۹	۲-۵-۲- نقاشی
۲۰	۳-۵-۲- مهر
۲۱	۴-۵-۲- سکه
۲۳	۵-۵-۲- سفال
۲۴	۶-۵-۲- گچبری
۲۵	۷-۵-۲- فلزکاری
	فصل سوم: آشنایی با محوطه‌های مهم دوره اشکانی
۲۷	۱-۳- محوطه‌های داخل ایران
۲۷	۱-۱-۳- خوره

۲۸ ۲-۱-۳ کنگاور
۳۰ ۳-۱-۳ کوه خواجه
۳۲ ۴-۱-۳ معبد لائودیسه
۳۳ ۲-۲-۳ محوطه‌های خارج از ایران
۳۳ ۱-۲-۳ نسا
۳۴ ۲-۲-۳ آی خانوم
۳۶ ۳-۲-۳ تاکسیلا
۳۸ ۴-۲-۳ آشور
۳۹ ۵-۲-۳ هانرا(الحضر)
۴۱ ۶-۲-۳ دورا اوروپوس
۴۳ ۷-۲-۳ پالمیر(تدمر)
۴۴ ۸-۲-۳ پترا(نمرود داغ)

فصل چهارم: مقدمه‌ای بر پوشاک

۴۷ ۱-۴ اهمیت پوشاک در باستان شناسی
۴۸ ۱-۱-۴ جنسیت
۴۸ ۲-۱-۴ مذهب
۴۹ ۳-۱-۴ سلسله مراتب اجتماعی
۵۰ ۴-۱-۴ پیشه و کار
۵۱ ۵-۱-۴ اقلیم
۵۱ ۲-۴ پوشاک ماقبل اشکانی(هخامنشی و سلوکی)
۵۱ ۱-۲-۴ پوشاک هخامنشی
۵۹ ۲-۲-۴ پوشاک سلوکی

فصل پنجم: پوشاک اشکانیان و ریشه‌های آن

۶۳ ۱-۵ کلیات پوشاک و منابع مطالعاتی پوشاک اشکانیان
۶۵ ۱-۱-۵ سکه
۶۶ ۲-۱-۵ نقاشی
۶۷ ۳-۱-۵ حجاری‌ها و مجسمه‌ها
۶۷ ۴-۱-۵ دیگر منابع مطالعاتی
۶۸ ۲-۵ مطالعه دقیق و ارائه طرح
۶۸ ۱-۲-۵ پوشش سر
۶۹ ۱-۱-۲-۵ کلاه
۷۲ ۲-۱-۲-۵ سربند

۷۴ ۳-۱-۲-۵ تاج
۷۸ ۴-۱-۲-۵ شال سر(چادر کوتاه)
۸۰ ۲-۲-۵ پیراهن
۸۰ ۱-۲-۲-۵ پیراهن مردان
۸۹ ۲-۲-۲-۵ پیراهن بانوان
۹۵ ۳-۲-۵ شلوار
۹۸ ۴-۲-۵ پوشش پا
۱۰۱ ۳-۵ مناطق قابل مقایسه
فصل ششم: جمع بندی و تحلیل داده‌ها	
۱۱۳ ۱-۶ ارزیابی فرضیه‌ها و نتیجه گیری
۱۱۸ کتابنامه

فهرست تصاویر

صفحه	عنوان تصویر
۱۴	تصویر ۱-۲- ایالات اشکانیان
۱۸	تصویر ۲-۲- گودرز دوم سوار بر اسب
۲۲	تصویر ۳-۲- سکه تیرداد یا ارشک
۲۲	تصویر ۴-۲- سکه فرهاد اول
۲۸	تصویر ۱-۳- ستون‌های ایونی پرستشگاه سلوکی- پارتنی خورهه
۳۰	تصویر ۲-۳- کوه خواجه
۳۵	تصویر ۳-۳- آی خانوم
۳۷	تصویر ۴-۳- پلان معبد جندیال
۳۸	تصویر ۵-۳- پلان کاخ پارتنی آشور
۳۹	تصویر ۶-۳- نقشه شهر الحضر
۴۲	تصویر ۷-۳- نقشه شهر دورا- اروپوس
۴۳	تصویر ۸-۳- محوطه باستانی پالمیر
۴۵	تصویر ۹-۳- نمرود داغ، پلان آثار مکشوفه
۵۲	تصویر ۱-۴- لباس خشایارشا
۵۲	تصویر ۲-۴- نقش هیات نمایندگی ایلامی‌ها در پلکان آپادانا
۵۳	تصویر ۳-۴- صحنه نیایش یا بار عام
۵۴	تصویر ۴-۴- نگاره داریوش در بیستون
۵۵	تصویر ۵-۴- تن‌پوش هخامنشی
۵۵	تصویر ۶-۴- طرح دونکن هد، از لباس هخامنشی
۵۶	تصویر ۷-۴- پوشاک هخامنشیان
۵۷	تصویر ۸-۴- نقش پارچه پازیریک
۵۷	تصویر ۹-۴- فرنکه، رییس تشریفات
۵۷	تصویر ۱۰-۴- طرح کفش سه بنده‌ی پارسی
۵۸	تصویر ۱۱-۴- کفش ساده داریوش بر تخت شاهی
۵۸	تصویر ۱۲-۴- زنی با چادر سوار بر اسب

- ۵۹ تصویر ۴-۱۳- مجسمه‌های مفرغی خدایان سلوکی و یک زن
- ۶۰ تصویر ۴-۱۴- پادشاه سلوکی با کلاه فریجی و کت بلند
- ۶۱ تصویر ۴-۱۵- نقش برجسته آنتیوخوس اول و میترا در نمرود داغ
- ۶۴ تصویر ۵-۱- هیات نمایندگان قوم پارت در پلکان شرقی آپادانا
- ۶۵ تصویر ۵-۲- نمونه سکه‌های تمام‌رخ اشکانیان
- ۶۹ تصویر ۵-۳- طرح تاج شاهان اولیه پارت
- ۶۹ تصویر ۵-۴- شکل کلاه در سکه‌های اولیه پارت؛ برگرفته از (امینی، ۱۳۹۰: ۴۰)
- تصویر ۵-۵- کلاه مخروطی شکل؛ برگرفته از: A- سردیس شاه (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۱۳) و
B- فرمانده سواران جنگجو (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۲۳)
- ۷۰ تصویر ۵-۶- کلاه مخروطی شکل از نمرود داغ
- ۷۱ تصویر ۵-۷- کلاه نمدی ساده
- ۷۱ تصویر ۵-۸- کلاه پادشاه؛ برگرفته از نقاشی شاه و ملکه (مهرآفرین، ۱۳۹۱: ۲۳۲)
- ۷۲ تصویر ۵-۹- کلاه هرمس؛ برگرفته از نقاشی سه ایزد (Mosalla, 2006, 13)
- ۷۳ تصویر ۵-۱۰- سربند مجسمه شمی به صورت تمام رخ و نیم‌رخ
- ۷۴ تصویر ۵-۱۱- نقاشی بدست آمده از کوه‌خواجه؛ برگرفته از (Mehrafarin et al, 2013, 318)
- ۷۴ تصویر ۵-۱۲- تصویر سکه مهرداد دوم؛ برگرفته از (امینی، ۱۳۹۰: ۴۲)
- ۷۵ تصویر ۵-۱۳- تاج با سه دسته گیسوی مصنوعی؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۰۷)
- ۷۶ تصویر ۵-۱۴- تاج کنگره‌دار
- ۷۶ تصویر ۵-۱۵- تاج ملکه موزا؛ برگرفته از (دوبواز، ۱۳۴۲: ۱۲۴)
- ۷۷ تصویر ۵-۱۶- تاج ملکه؛ برگرفته از نقاشی شاه و ملکه (مهرآفرین، ۱۳۹۱: ۲۳۲)
- ۷۷ تصویر ۵-۱۷- تاج نگهبان شهر الحضر؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۵۴)
- ۷۸ تصویر ۵-۱۸- طرح چادر و کلاه زنان اشکانی
- ۷۹ تصویر ۵-۱۹- چادر کوتاه به همراه تاجی بلند؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۲۶۱)
- ۷۹ تصویر ۵-۲۰- بانوی اشکانی با چادر و عمامه؛ (ضیاءپور، ۱۳۴۷: ۸۸)
- ۸۱ تصویر ۵-۲۱- پیراهن بلند اشکانیان در نقاشی دورا-اروپوس
- ۸۲ تصویر ۵-۲۲- لباس مخصوص موبدان؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۵۱)
- ۸۲ تصویر ۵-۲۳- لباس رئیس کاهنان؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۱۷)
- ۸۳ تصویر ۵-۲۴- پیراهن با دو ردیف تزیینات؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۰۳)
- ۸۳ تصویر ۵-۲۵- پیراهن با تزیینات یکپارچه؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۳۲)
- ۸۴ تصویر ۵-۲۶- مجسمه سورنا، بدست آمده از شمی
- ۸۵ تصویر ۵-۲۷- لباس فاخر و زیبای پادشاه؛ برگرفته از نقاشی شاه و ملکه (مهرآفرین، ۱۳۹۱: ۲۳۲)

- تصویر ۵-۲۸- پیراهن با یقه‌ای ساده؛ برگرفته از نقاشی سه ایزد (Mosalla, 2006, 13) ۸۶
- تصویر ۵-۲۹- پوشاک ساده دوره اشکانی؛ برگرفته از لوحی گلی (ضیاءپور، ۱۳۴۳: ۱۲۸) ۸۷
- تصویر ۵-۳۰- پوشاک با پایین تنه فراخ؛ برگرفته از کاسه نقره‌ای (گانتز و جت، ۱۳۸۳: ۱۱۰) ۸۷
- تصویر ۵-۳۱- طرح نیزه‌دار و کماندار اشکانی ۸۸
- تصویر ۵-۳۲- پوشاک نیزه‌دار اشکانی ۸۹
- تصویر ۵-۳۳- طرح لباس شاهزاده دوشفزی؛ برگرفته از (کالج، ۱۳۸۵: ۱۸۵) ۹۰
- تصویر ۵-۳۴- نوع اول پیراهن بانوان ۹۱
- تصویر ۵-۳۵- لباس بانویی جوان؛ برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۲۶۱) ۹۲
- تصویر ۵-۳۶- نوع دوم پیراهن بانوان؛ برگرفته از کوه‌خواجه (Mosalla, 2006, 14) ۹۳
- تصویر ۵-۳۷- نوع سوم پیراهن بانوان ۹۳
- تصویر ۵-۳۸- لباس ملکه کوه‌خواجه؛ برگرفته (مهرآفرین، ۱۳۹۱: ۲۳۲) ۹۴
- تصویر ۵-۳۹- پوشاک زنان اشکانی بر مبنای سکه بلاش دوم ۹۵
- تصویر ۵-۴۰- شلوار پارتی با تزیینات ریتمیک؛ برگرفته از (فریه، ۱۳۷۴: ۵۶) ۹۶
- تصویر ۵-۴۱- شلوار پرچین اشکانیان؛ برگرفته از (گیرشمن، ۱۳۷۰: ۱۰۴) ۹۶
- تصویر ۵-۴۲- شلوار پرچین مناطق غربی اشکانیان؛ برگرفته از: A- (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۰۳)، B- (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۱۳۲)، C- (کالج، ۱۳۸۵: ۱۴۲) ۹۷
- تصویر ۵-۴۳- رانپای اشکانی ۹۷
- تصویر ۵-۴۴- طرح کفش ساده اشکانی از روی نقاشی‌های دورا-اروپوس ۹۸
- تصویر ۵-۴۵- کفش ساده با پنجه‌ای به بیرون، در پای مجسمه شمی ۹۹
- تصویر ۵-۴۶- کفش مفرغی، دوره اشکانیان ۹۹
- تصویر ۵-۴۷- مجسمه پارتی از سنک آهک ۱۰۰
- تصویر ۵-۴۸- طرح نیم‌چکمه پارتی ۱۰۰
- تصویر ۵-۴۹- کفشی متشکل از دو بند در پای موبد، برگرفته از (سفر و مصطفی، ۱۳۷۶: ۵۱) ۱۰۱
- تصویر ۵-۵۰- لباس امروزی مردم شرق ایران ۱۰۴
- تصویر ۵-۵۱- پوشاک سوار پارتی ۱۰۴

فهرست لوحه‌ها

صفحه	عنوان لوحه
۱۰۵	لوحه ۵-۱- اشکال برخی کلاه‌های اشکانیان
۱۰۶	لوحه ۵-۲- طرح سرپند اشکانیان از روی سکه‌ها
۱۰۷	لوحه ۵-۳- تاج‌های گوناگون اشکانیان
۱۰۸	لوحه ۵-۴- نمونه‌هایی از شال سر در دوره اشکانی
۱۰۹	لوحه ۵-۵- لباس‌های مذهبی اشکانیان
۱۰۹	لوحه ۵-۶- لباس مردمان اشکانی
۱۱۰	لوحه ۵-۷- لباس جنگاوران اشکانی

مقدمه:

پوشاک بر مبنای تفکرات و نیازهای اقلیمی، مادی و معنوی اقوام به وجود آمد و آینه تمام‌نمایی از تاریخ زندگی بشر شد و در دورانهای مختلف شکل گرفت و تحول یافت. نیازهای زیستی و تنوع اقلیم‌های مختلف، به عنوان اولین و مهمترین محرک، در شکل دادن و دگرگونی پوشاک هر قوم و قبیله‌ای، در هر نقطه از کره زمین مطرح است. فرهنگ ایرانی جزو معدود فرهنگ‌هایی است که همواره در زمینه‌های مختلف و بر حسب جایگاه اقتصادی، سیاسی، جنسیتی، کارکردی و حتی بر اساس طبقات اجتماعی تنوع بسیاری داشته و این عوامل پوشاک متداول هر دوره‌ای را بوجود آورده و تغییر می‌دهد.

با عنایت به وسعت قلمرو اشکانی کلیه آثار به دو دسته: آثار قلمرو شرقی و آثار قلمرو غربی حکومت اشکانی طبقه بندی شده‌اند. ملاک این تقسیم بندی سلسله جبال زاگرس تعیین شده است. آثار قلمرو غربی به مجموعه آثار بدست آمده در منطقه غرب زاگرس یعنی بین‌النهرین و سوریه اطلاق می‌شود و آثار قلمرو شرقی از شرق زاگرس آغاز و تا کشور هندوستان را در بر می‌گیرد.

لازم به ذکر است که هنر اشکانیان که شامل پوشاک نیز می‌شود؛ دو مرحله متفاوت را تجربه می‌کند: مرحله اول تاثیر هنر هلنیستی- ایرانی بر هنر پارتیان است و مرحله دوم تکوین هنر اشکانی در فلات ایران است، البته اثبات این موضوع مشکل است که آیا آثار دسته اول در خود کشور و توسط هنرمندان ایرانی تولید می‌شده یا خیر. مرحله دوم، نشان‌گر آن است که اشکانیان دنباله‌رو سنت ایرانی و پارسی بوده‌اند.

دوران اشکانی ایران به عنوان یکی از دوره‌های غنی ایران، در زمینه طراحی و استفاده پوشاک می‌باشد که با استفاده از مستندات متعدد قابل پیگیری و رجوع است. زیرا در این دوره به واسطه پیوند ایران با تمدن هلنیستی و گسترش ساخت تندیس در بیشتر نقاط ایران، به ویژه نیمه غربی امپراتوری اشکانی و تمایل عمومی هنر اشکانی به نشان دادن جزئیات لباس‌ها برای نمایاندن رتبه اجتماعی و سیاسی، اطلاعات و مستندات البسه برای ما حفظ شده است (افهمی و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۲). «در بسیاری موارد گونه‌ای التقاط‌گری ابهام‌انگیز از مضامین هنری دیده می‌شود که در کار پژوهشگر وظیفه‌ای دشوار به میان می‌آورد، یعنی او باید معین کند آیا همه‌ی آن مضامین معنای اصیل و زاد بومی دارند، یا چیزی جز تمایل به پذیرفتن نقشماپه‌ها و عناصری بیگانه‌وش نبوده‌اند» (فریه، ۱۳۷۴: ۵۳).

منابع مطالعات برای شناخت پوشاک اشکانی به دو بخش متون تاریخی و داده‌های باستان‌شناختی تقسیم می‌شود که داده‌های ملموس شامل: سکه‌ها، مهرها، نقوش برجسته، تندیسها، نقاشی و ... می‌باشد که در این پژوهش به وفور از آنها بهره گرفته شده است.

این پایان‌نامه در شش فصل گردآوری و تنظیم شده است. فصل اول شامل کلیات طرح تحقیق می‌باشد. در فصل دوم و سوم به مرور مختصر تاریخ و هنر دوره اشکانی و معرفی محوطه‌های مهم اشکانی در داخل و خارج از ایران پرداخته شد.

فصل چهارم با عنوان مقدمه‌ای بر پوشاک، به دو بخش تقسیم شد، بخش اول به بررسی اهمیت پوشاک در باستان‌شناسی و عوامل تاثیر گذار بر آن می‌پردازد و در بخش دوم که مربوط به پوشاک ماقبل اشکانیان است، به مطالعه موردی پوشاک در دوره هخامنشی و سلوکی می‌پردازد.

فصل پنجم به مطالعه دقیق پوشاک در دوره اشکانیان می‌پردازد و برای این منظور پوشاک را به چهار قسمت تقسیم کردیم: پوشش سر، پیراهن، شلوار و پاپوش. در این فصل سعی شده تا با ارائه طرح‌های گوناگون از پوشاک این دوره، به الگوی لباس در دوره اشکانی دست یافته و نقاط تحت تاثیر این پوشش را در مناطق امروزی ایران دنبال کنیم.

در فصل ششم به بررسی فرضیات ارائه شده و نتیجه‌گیری پرداخته شده است. امید است اطلاعات و مستندات ارائه شده راهی برای شناخت بیشتر و بهتر فرهنگ ایرانی را هموار سازد.

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مساله:

یکی از مواردی که انسان در روند هزاران سال زندگی بدان دست یافته، پوشاک است. چاره اندیشی انسان برای حفظ بدن در مقابل عوامل طبیعی به خصوص سرما پوشاک نام گرفت که اولین استفاده از آن بر ما روشن نیست و بشر اولیه در ابتدا احتمالاً از گیاهان برای پوشش استفاده کرده است.

اجداد ما لباس را برای حفظ بدن می‌خواستند اما هم اکنون علاوه بر حفظ بدن به مسائل زیباشناسی پوشاک نیز توجه فراوان می‌شود، از سوی دیگر پوشش در تمام تمدن‌ها از گذشته دور تا به امروز یکی از مظاهر فرهنگی هر جامعه به حساب می‌آید و علم به چگونگی آن در بازسازی هر جامعه نقش بسزایی دارد. به عبارت دیگر یکی از عوامل بازسازی فرهنگ و تمدن‌های جوامع باستانی مطالعه وضعیت پوشاک آنان است.

اشکانیان که یکی از سلسله‌های مهم پیش از اسلام در ایران به شمار می‌روند با پانصد سال حکومت بسیاری از عناصر ایرانی خصوصاً پوشاک، در آثار به جای مانده از آنان قابل ردیابی و مطالعه است که این روند می‌تواند سیر پوشاک و آثار فرهنگی- مذهبی مترتب بر آن را در دوره قبل و بعد از اسلام به خوبی آشکار سازد. اشکانیان با ایجاد یک حکومت ملوک الطوائفی علاوه بر استفاده از سنت ملی و محلی ایرانی در ابتدای حکومت خود به شدت تحت تاثیر فرهنگ یونانی قرار گرفتند، اما با گذشت زمان و کم‌رنگ شدن نفوذ سیاسی و فرهنگی یونانیان، فرهنگ ایرانی و خصوصاً فرهنگ‌های مناطق شرقی ایران مورد توجه قرار گرفت و به تدریج پوشاک کاملاً جنبه ایرانی به خود گرفت که این روند را در پوشاک مناطق شرقی ایران نیز می‌توان کماکان مشاهده نمود.

برای شناخت پوشاک اشکانی به متون تاریخی و داده‌های باستان‌شناختی مانند: سکه، نقش برجسته، نقاشی و... احتیاج داریم که در این پژوهش از آنها بهره گرفته خواهد شد.

۱-۲- سوال‌های اصلی پژوهش:

- ۱- پوشش در دوره اشکانی تحت تاثیر چه عواملی بوده است؟
- ۲- فرهنگ پوشاک دوره اشکانی در حال حاضر در کدام یک از مناطق جغرافیایی ایران قابل پیگیری است؟

۳-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

هر چند در زمینه پوشاک دوران تاریخی ایران به صورت جسته و گریخته تحقیقات مختصر و کلی انجام شده است، لیکن تاکنون پژوهشی مستقل در زمینه پوشاک دوره اشکانی و تاثیر و تاثرات آن صورت نگرفته است.

۴-۱- فرضیه‌ها:

- ۱- پوشش در دوره اشکانی تحت تاثیر شرایط اقلیمی، معیشت، فرهنگی و اعتقادی قرار داشته است.
- ۲- فرهنگ پوشاک اشکانیان امروزه در مناطق شرق و شمال شرقی ایران قابل مشاهده است.

۵-۱- هدف‌ها:

- ارزیابی، سنجش و نقد فرضیات مورد نظر تحقیق.
- شناخت دقیق پوشاک اشکانیان.
- بررسی تاثیر و تاثرات پوشاک اشکانی

۶-۱- چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است:

نتایج حاصل از انجام این تحقیق بر دانش و آگاهی ما از چگونگی پوشاک دوره اشکانی خواهد افزود و تاثرات آن را بر پوشاک دوران‌های بعدی نشان می‌دهد، علاوه بر این با معرفی پوشاک اشکانی می‌توان زمینه را برای طراحی و دوخت و دوز پوشاک ملی ایرانیان دوران باستان در ادوار معاصر فراهم آورد.

۷-۱- استفاده کنندگان از نتایج پایان نامه:

- پژوهشکده باستانشناسی کشور
- اداره کل میراث فرهنگی
- بنیاد ایرانشناسی
- دانشجویان و دانش پژوهان رشته‌های باستانشناسی، هنر و تاریخ و طراحی لباس

۸-۱- نوآوری طرح:

با مطالعه و بررسی پوشاک اشکانیان می‌توان به پوشاک ملی ایرانیان در دوره اشکانی پی برد و زمینه را برای الگو سازی سنت‌های ایرانی فراهم نمود.

۹-۱- روش انجام پژوهش:

تحقیق حاضر بر اساس هدف از نوع تحقیقات بنیادی و بر اساس ماهیت و روش از نوع تحقیقات تاریخی است.

۱۰-۱- روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

گردآوری اطلاعات در این تحقیق به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی انجام خواهد گرفت:

الف- کتابخانه‌ای: در این روش از کلیه تالیفات، تصنیفات، اسناد، کتب و مقاله‌های دست اول و معتبر درباره تاریخ، باستان‌شناسی، معماری و هنر دوره اشکانی، تمدن‌های همجوار و ادوار قبل از آن فیش برداری خواهد شد. اسناد تصویری، طرح‌ها، عکس‌ها از جمله اطلاعاتی است که از این طریق گردآوری خواهند شد.

ب- میدانی: در این روش با مراجعه به برخی از محوطه‌های اشکانی در داخل خاک ایران که امکان مشاهده و مطالعه آنها از نزدیک میسر باشد؛ مبادرت به جمع آوری و ثبت اطلاعات از طریق مشاهده مستقیم و بی‌واسطه و نیز تصویربرداری و عکاسی خواهد شد.